

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 6(40) 2024

УДК 37.022

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6\(40\)-536-548](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6(40)-536-548)

Цюприк Андрій Ярославович доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, вул. Клепарівська, 35, м. Львів, 79007, тел.:(032) 233-40-41, <https://orcid.org/0000-0002-2921-7778>

Пайкуш Маріанна Андріївна доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри біофізики, Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, вул. Пекарська, 69, м. Львів, 79010, тел.: (032) 275-56-32, <https://orcid.org/0000-0003-3637-7902>

Якимович Ольга Несторівна кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри філософії та педагогіки, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, тел.: (032) 239-26-46, <https://orcid.org/0000-0002-5366-2759>

РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У СОЦІАЛЬНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Анотація. У статті розглянуто проблематику ролі соціально-емоційного навчання у соціальної реабілітації тимчасово переміщених осіб. Мета статті полягає в аналізі впливу освітніх чинників на соціальну реабілітацію переміщених осіб. Зазначено, що соціальна реабілітація має багатоаспектний характер та включає в себе такі компоненти: доступність середовища, соціальний контекст реабілітаційного процесу і підбір відповідних методів. Результати дослідження стану адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні показали, що першочерговими потребами цієї категорії є: фінансова, гуманітарна, житлова та медична допомога. Визначено, що важливу роль в успішній адаптації відіграє соціальне самопочуття людини в колективі, можливість отримання кваліфікованої допомоги та працевлаштування.

З'ясовано, що надзвичайно важливими в умовах воєнних дій і збройних конфліктів є практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу, а саме соціально-емоційне навчання допомагає тимчасово переміщеним особам розвивати навички, необхідні для подолання складних ситуацій і розвитку стійкості. Розглянуто соціально-емоційне навчання як інтеграційний процес мислення, почуттів і поведінки, щоб усвідомлювати себе та людей навколо, керувати своєю поведінкою та поведінкою інших і брати на себе відповідальність за власні рішення. Визначено основні переваги соціально-емоційного навчання у процесі соціальної реабілітації та адаптації тимчасово переміщених осіб.

Проаналізовано основні виміри соціально-емоційного навчання: само-свідомість, самоменеджмент, навички стосунків, відповідальне прийняття рішень. З'ясовано, що соціально-емоційне навчання робить вагомий внесок у розвиток навичок гіпотетичного, рефлексивного, критичного мислення, морально-етичного міркування. Проаналізовано зарубіжний досвід соціально-емоційного навчання учнів у школах та доведено його вплив на загальну успішність та мотивацію до навчання.

Ключові слова: соціальна реабілітація, тимчасово переміщені особи, соціально-емоційне навчання, воєнний стан, освітній процес, вміння, навички, соціально-емоційні компетенції.

Tsyupryk Andriy Yaroslavovych Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Social Work, Management and Social Sciences, Lviv State University of Life Safety, St. Kleparivska, 35, Lviv, 79007, tel.: (032) 233-40-41, <https://orcid.org/0000-0002-2921-7778>

Paikush Marianna Andriivna Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Biophysics, Danylo Halytsky Lviv National Medical University, St. Pekarska, 69, Lviv, 79010, tel.: (032) 275-56-32, <https://orcid.org/0000-0003-3637-7902>

Yakymovych Olha Nestorivna PhD in Pedagogical Sciences, senior teacher at the department of philosophy and pedagogy, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies of Lviv, St. Pekarska, 50, 79010, tel.: (032) 239-26-46, <https://orcid.org/0000-0002-5366-2759>

THE ROLE OF SOCIAL-EMOTIONAL TRAINING IN THE SOCIAL REHABILITATION OF TEMPORARILY DISPLACED PERSONS

Abstract. The article examines the issue of the role of social-emotional training in the social rehabilitation of temporarily displaced persons. The purpose of the article is to analyze the influence of educational factors on the social rehabilitation of displaced persons. It is noted that social rehabilitation has a multifaceted nature and includes the following components: the availability of the environment, the social context of the rehabilitation process, and the selection of appropriate methods. The results of the study of the state of adaptation of internally displaced persons in Ukraine showed that the primary needs of this category are: financial, humanitarian, housing and medical assistance. It was determined that an important role in successful adaptation is played by a person's social well-being in the team, the possibility of obtaining qualified help and employment.

It was found out that the practices of psychological-pedagogical support and support of the participants of the educational process are extremely important in the

conditions of military operations and armed conflicts, namely social-emotional training helps temporarily displaced persons to develop the skills necessary to overcome difficult situations and develop resilience. Social-emotional learning is considered as an integration process of thinking, feelings and behavior in order to be aware of oneself and the people around, to manage one's behavior and the behavior of others and to take responsibility for one's own decisions. The main advantages of social-emotional training in the process of social rehabilitation and adaptation of temporarily displaced persons are determined.

The main dimensions of social-emotional learning are analyzed: self-awareness, self-management, relationship skills, responsible decision-making. It was found that socio-emotional education makes a significant contribution to the development of hypothetical, reflective, critical thinking, moral and ethical reasoning skills. The foreign experience of socio-emotional education of students in schools was analyzed and its impact on overall success and motivation to study was proven.

Keywords: pension agency, mechanisms of social protection of citizens, accumulative pension funds, social insurance of the population

Постановка проблеми. Мінливість – найвизначніша характеристика соціуму, яка сприймається людиною. Вища школа знаходиться в стадії фундаментальних змін, основу яких становить принципово нове мислення, орієнтоване на якісно нові умови життєдіяльності людини. Проблеми сьогодення в системі української вищої освіти обумовлені як світовими процесами, так і змінами, пов'язаними з радикальними перетвореннями суспільного життя України. Війна піддала глибинній переоцінці духовні основи суспільства, його ідеали. Невдовзі чекають зміни пов'язані з післявоєнною відбудовою. А в нестабільних умовах незбалансованості соціального середовища для успішної життєдіяльності вирішальне значення має рівень сформованості духовного світу особистості. Функція ж його формування в основному відводиться системі освіти.

Соціально-емоційне навчання спрямоване на розвиток навичок і вмінь, що допомагають людям адаптуватися до нового соціального середовища, змінювати свої стереотипи мислення та емоційні реакції. Соціально-емоційне навчання відіграє вирішальну роль у соціальній реабілітації тимчасово переміщених осіб, оскільки коли люди змушені залишати свої домівки через стихійні лиха, конфлікти чи інші надзвичайні ситуації, вони часто відчують низку емоцій, таких як страх, тривога та стрес. Звернення до цих емоцій і надання підтримки психічного благополуччя має важливе значення для їх успішної реінтеграції в суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних публікаціях щодо роботи з тимчасово переміщеними особами особлива увага приділяється проблемам взаємозв'язку освіти та соціальної реабілітації. Аналіз документів,

прийнятих європейськими організаціями, та результатів наукових досліджень, здійснених європейськими центрами полікультурної освіти, свідчить про те, що сучасна Європа надає великого значення підготовці фахівців до педагогічної діяльності, в тому числі соціальних педагогів. Йдеться про врахування не лише психофізичних та інтелектуальних індивідуальних особливостей розвитку особистості, а й про врахування так званих контекстних чинників – культурно-етнічних, соціальних, релігійних тощо, які є досить змінними в сучасних спільнотах [1].

В Україні важливими є дослідження з проблем соціально-педагогічної роботи з тимчасово переміщеними особами (І. Григоренко, Н. Савельєва, О. Балакірєва, Н. Бочкор, Ю. Песоцька, О. Чуйко, Т. Кузьмич, М. Тодорова); соціально-емоційного навчання (О. Рассказова, О. Елькін, В. Гринько, О. Марущенко, Т. Сорочан); впливу освіти на процеси соціалізації та емоційного благополуччя (І. Пастирська, Т. Тертична, Л. Бровчак, Є. Громов, Ю. Бабчук).

Визначено, що вся система соціального виховання у вищій школі покликана формувати нову свідомість і нове мислення особистості [2]. Педагогічні дослідження показали, що технологічні можливості освіти, які відбуваються в умовах євроінтеграції, повинні супроводжуватись посиленням ролі моральної основи соціальних перетворень, етичної обумовленості людської діяльності [3].

Сьогодні майбутній розвиток соціуму все частіше проектується через інститут освіти і виховання, який має орієнтуватись на виклики суспільної та політичної ситуації. Проте недостатньо дослідженою залишається проблема соціальної реабілітації переміщених осіб засобами освітнього середовища в умовах воєнного часу.

Мета статті полягає в аналізі впливу освітніх чинників на соціальну реабілітацію переміщених осіб.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в умовах воєнного стану в Україні зростає інтерес до соціально-емоційного навчання, що зумовлено суспільними викликами та індивідуальними потребами. У роботах вітчизняних науковців досліджено його теоретичні основи та підкреслено його ключову роль у сучасній освіті. Науковці закликають до міждисциплінарної дослідницької співпраці і розробки ефективних програм, які сприяють розвитку соціально-емоційних навичок дітей, дорослих, задовольняючи потреби як на національному, так і на громадському рівнях у сфері освіти [4].

Через воєнний стан в країні люди змушені залишити своє звичайне місце проживання. Ці люди можуть шукати притулок в інших регіонах або країнах, де вони можуть отримати захист і підтримку. Тимчасово переміщені особи можуть зіткнутися з численними викликами, такими як втрата дому, родини, роботи та соціального статусу. Вони також можуть стикатися з проблемами доступу до основних послуг, таких як освіта, медична допомога та житло.

Згідно законодавства України «тимчасово переміщена особа – громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту і окупації та яка тимчасово перебуває в іншій адміністративно-територіальній одиниці в межах України незалежно від строку такого перебування» [5].

Питання соціальної реабілітації тимчасово переміщених осіб є актуальною проблемою для наукових досліджень через низку психологічних, педагогічних, соціальних, економічних та правових аспектів, які потребують уваги та дослідження.

Соціальна реабілітація тимчасово-переміщених осіб – це система заходів, яка спрямована на відновлення їхнього морального, психічного та фізичного стану. Тому існує необхідність підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами та біженцями, а пізніше – вчителів та соціальних працівників до роботи в полікультурному середовищі закладу освіти.

Через негативний вплив конфліктів, насильства та переселення на психічне здоров'я тимчасово переміщених осіб, їм життєво необхідні ефективні методи психологічної підтримки та реабілітації. Особливої уваги заслуговують питання соціальної інтеграції: вивчення факторів, що впливають на успішну інтеграцію тимчасово переміщених осіб у нове суспільство, включаючи освіту, працевлаштування, житло та соціальну підтримку.

Так О. Чуйко розглядає питання соціальної реабілітації зокрема і тимчасово переміщених осіб та зазначає що соціальна реабілітація має багатоаспектний характер та включає в себе 3 основні компоненти: доступність середовища, соціальний контекст реабілітаційного процесу (соціальне прийняття, відповідність або адаптація до світогляду та цінностей громади та доступність середовища) і підбір відповідних методів (кризове втручання, соціальний супровід, державні та місцеві програми підтримки), що в сумі дозволить зробити процес системно-структурованою технологією і сферою практики [6].

Ю. Песоцька аналізує в своїй праці соціальну реабілітацію та соціальну адаптацію тимчасово переміщених осіб та визначає поняття першої психологічної допомоги, яка є необхідним етапом для подолання посттравматичних стресових розладів та інших розладів, а також є складовою соціально – реабілітаційного процесу. Окрім того описано рекомендації для надання соціальних послуг, які сприятимуть соціальній реабілітації та соціальній адаптації [7].

Автор Т. Кузьмич розглядає соціальну адаптацію внутрішньо переміщених сімей з дітьми та зазначає, що результати дослідження стану адаптації внутрішньо переміщених осіб в Україні показали, що першочерговими потребами цієї категорії є: фінансова, гуманітарна, житлова та медична

допомога. Усі потреби відповідають економічним потребам уразливої групи. Важливу роль на успішність адаптації відіграє соціальне самопочуття людини в колективі можливість отримання кваліфікованої допомоги та працевлаштування [8].

Існують інституціалізовані форми надання послуг з соціальної реабілітації та соціально-психологічного супроводу різних категорій населення. На думку вчених [9] такі установи мають державну та недержавну форму власності і покликані здійснювати різноманітні завдання соціальної реабілітації відповідно до потреб і особливостей різних категорій населення. На сьогодні, як приклад, можна назвати центри соціально-психологічної реабілітації для дітей (які залишились без піклування батьків та дітей-сиріт, зазнали насильства в родині, з девіантною поведінкою тощо), центр соціально-психологічної реабілітації для дітей і молоді з функціональними обмеженнями, соціальний гуртожиток, ресурсний центр для дітей з особливими потребами, соціальний центр матері та дитини (кризові центри для жінок з дітьми, що потерпають від домашнього насильства) тощо.

Як вважають науковці, найбільш ефективними формами та методами збереження та відновлення здоров'я дітей та молоді в реаліях воєнного часу, які доречно реалізувати в процесі реабілітації, соціально-педагогічного та соціально-психологічного супроводу підлітків є: квести, форм-театри, флешмоби, арт-терапія (доцільно реалізувати в регіонах де не ведуться активні бойові дії і уможливлено офлайн навчання), майстерки, майстер-класи, вебінари, круглі столи, семінари та інші, що передбачають використання ІКТ-технологій [10].

В Україні реалізуються експериментальні проекти, що сприяють формуванню соціально-емоційних навичок: «Європейська інтегрована модель школи з угорською мовою навчання», «Авторська школа в Україні», «Педагогічна технологія «Росток», «Вальдорфська школа в Україні», «Інтелект України», «Ліга крилатих» (базова школа), інформаційна технологія «Єдина школа», «Я – дослідник 2.0 (дидактична система природничо-математичної початкової освіти)», «Технологія навчання учнів початкової школи «Розумники» (SmartKids)», «Розвиток бізнес- освіти в Україні як елемент державної політики сприяння розвитку підприємництва», «Система виховання громадянина-патріота в умовах профільного навчального закладу військово-професійної спрямованості», «Школа тьюторської майстерності», «Науково- методичні засади формування єдиного мережецентричного інформаційно-освітнього середовища загальноосвітніх навчальних закладів України», «Науково-методичні засади створення та функціонування всеукраїнського науково-методичного віртуального STEM-центру (ВНМВ STEM-центр)». Перелічені проекти засвідчують інтенсивну пошукову діяльність педагогів в умовах війни та її підтримку управлінськими організаціями в освіті [11].

Як зазначила В. Рогова, надзвичайно важливими в умовах воєнних дій і збройних конфліктів є практики психолого-педагогічного супроводу та підтримки учасників освітнього процесу, а саме: «Стрес як ресурс», «Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум», «Особливості організації дистанційного навчання під час воєнного стану», «Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій», «Самодопомога в умовах стресу», «Долоньки миру» тощо [12].

Дослідження Т. Тертичної, Л. Бровчак, Є. Громова, Ю. Бабчука спрямоване на здійснення аналізу закордонного досвіду щодо організації навчального процесу в умовах воєнного стану та розгляд освіти як засобу покращення емоційного стану внутрішньо переміщених дітей шкільного віку, які евакуювались із зон бойових дій. З початку воєнних дій на території України українське суспільство вперше зіткнулось із соціально-психологічними та освітніми проблемами дітей із внутрішньо переміщених сімей. Освітні установи на відносно безпечній території виявились не готовими до створення адаптивного навчального середовища для учнів із таких сімей. Для системи освіти України пріоритетними стали пошуки шляхів організації безпечного освітнього процесу, надання психологічної підтримки всім його учасникам [13].

Саме соціально-емоційне навчання допомагає людям розвивати навички, необхідні для подолання складних ситуацій і розвитку стійкості. Навчаючи їх розпізнавати свої емоції та керувати ними, ефективно спілкуватися та розвивати здорові стосунки, соціально-емоційне навчання озброює тимчасово переміщених осіб інструментами, необхідними для того, щоб долати виклики переміщення. Однією з ключових переваг соціально-емоційного навчання є його здатність допомагати людям розвивати почуття спільності та зв'язку з іншими.

Соціально-емоційне навчання не лише покращує академічну успішність особистості, але й дає їй змогу адаптуватися до змін у сучасній глобалізації та отримати навички навчання протягом усього життя. Соціально-емоційне навчання описується як здатність точно визначати та регулювати власні емоції, удосконалювати навички вирішення проблем і вміння встановлювати хороші стосунки з оточуючими людьми. У той же час ці навички відносяться до компетенцій, якими повинні володіти всі учасники педагогічного процесу. Соціально-емоційне навчання покращує відносини, навички та поведінку, які необхідні для встановлення здорових стосунків зі своїми однолітками та педагогами, а також для ефективною спільною роботи. Це емпатія, повага, співпраця, регулювання емоцій, самоконтроль, постановка цілей, критичне мислення та навички вирішення проблем. Соціально-емоційне навчання – це інтеграційний процес мислення, почуттів і поведінки, щоб усвідомлювати себе та людей навколо, керувати своєю поведінкою та поведінкою інших і брати на себе відповідальність за власні рішення [14].

Соціально-емоційне навчання має п'ять вимірів: Самосвідомість: знання власних почуттів, реалістична оцінка власної компетентності та розвиток самовпевненості. Соціальна обізнаність: розуміння емоцій інших людей, розуміння їхніх точок зору, повага до різних думок і позитивна взаємодія з ними. Самоменеджмент: керувати емоціями, щоб легко щось робити, бути наполегливим у досягненні мети, не втрачати амбіції, коли стикаються з проблемами, і продовжувати працювати. Навички стосунків: використовувати емоції для ефективного спілкування, підтримувати це спілкування здоровим і співпрацювати, бути стійким до негативного соціального тиску, намагатися вирішувати конфлікти та звертатися за допомогою, коли це необхідно. Відповідальне прийняття рішень: врахування всіх можливих факторів під час прийняття рішення, досягнення належного висновку з урахуванням різних точок зору та відповідальність за рішення.

Соціально-емоційне навчання спрямоване на формування у учасників навчального процесу різноманітних соціально-емоційних компетенцій.

Соціально-емоційні компетенції – це уміння утримувати увагу, системно, креативно й критично мислити, співчувати, працювати в команді [15].

Соціально-емоційні компетентності включають в себе уміння сприймати та розуміти емоції у себе та інших, керувати стресом, встановлювати та підтримувати здорові стосунки, а також виявляти адекватну реакцію на соціальні ситуації. Розвинуті соціально-емоційні компетенції допомагають людині успішно функціонувати в суспільстві, будучи емоційно стабільною, адаптивною та спроможною до співпраці з оточуючими.

Соціально-емоційні навчальні компетенції, допомагають учасникам освітнього процесу розвивати компетенції навчання протягом усього життя, які включають навички вищого порядку мислення, такі як вирішення проблем і критичне мислення, академічні та професійні навички, такі як організація та робота в команді, і життєві навички, такі як громадянська свідомість. Сьогодні ці компетенції визначаються фахівцями в галузі освіти та роботодавцями як важливі навички, які приносять успіх після закінчення навчання та на робочому місці. Останнім часом виникла потреба у вдосконаленні навичок гіпотетичного, рефлексивного, критичного мислення, морально-етичного міркування. У цьому процесі соціально-емоційне навчання робить внесок у розвиток цих навичок.

Завдяки розвитку соціально-емоційних навичок, емоційної компетентності, можливо реалізовувати на практиці технології опанування і передавання досвіду (експерієнс-технології), які передбачають перехід педагогів з одного стану до іншого:

– від розуміння себе як «гвинтика», від якого мало залежить загальний результат – до професіонала, який на високому рівні виконує професійну діяльність відповідно до встановленої компетенції;

– від застосування обмеженої кількості окремих способів дій – до опанування технологій професійної діяльності на сучасному рівні;

- від статусу виконавця – до позиції лідера;
- від роботи відповідно до наказу без критичної рефлексії – до професійної діяльності в команді;
- від звички до примусу – до утворення нових смислів, мотивації, розуміння смислу й мети професійної діяльності;
- від освіти «раз і на завжди» – до освіти впродовж життя;
- від знань, умінь, навичок – до компетентностей, які обов'язково включають ціннісний компонент;
- від очікування тотального контролю – до відповідальності;
- від обов'язковості щодо виконання чітко визначених дій – до свідомого відповідального вибору напрямів і технологій професійної діяльності [16].

У підході до соціально-емоційного навчання також існують альтернативні стратегії мислення. Альтернативні стратегії мислення виводяться з динамічної моделі, яка включає в себе успішну роботу афективної, поведінкової та когнітивної систем у взаємодії. Ці системи також включають соціальні компетенції. Альтернативні стратегії мислення використовуються для розвитку соціальних емоційних навичок індивідів, запобігання поведінковим проблемам, розвитку навичок критичного мислення та збагачення освітнього середовища. Соціально-емоційні навички навчання також називають життєвими навичками. Життєві навички визначаються як критичне мислення, подолання стресу, регуляція емоцій, ефективне спілкування та самосвідомість з метою подолання соціальних проблем, запобігання соціальній диференціації та несправедливості, самовираження, зменшення упередженого ставлення до різних точок зору та думок, а також підвищення рівня розуміння [14].

Дослідження зарубіжних науковців показали, що соціально-емоційне навчання впливає на ставлення, поведінку, навички та продуктивність учнів. З точки зору ставлення учнів, наслідки соціально-емоційного навчання – це підвищення самоефективності, розвиток позитивної точки зору на школу та навчання, підвищення мотивації навчання учнів і допомога їм справлятися зі шкільним стресом. Що стосується поведінки, це сприяє більш позитивній соціальній поведінці, підвищує відповідальність учнів за власне навчання та зменшує міжособистісні конфлікти. Застосування програм соціально-емоційного навчання, які спрямовані на підвищення успішності учнів у школах і повсякденному житті, підвищує академічну успішність і успішність учнів. Крім того, створення безпечного, сприятливого, добре керованого середовища, в якому застосовуються ці програми, зменшує ризиковану поведінку учнів і позитивно підтримує їх особистий розвиток. Існує суттєва кореляція між соціально-емоційним навчанням і академічною успішністю. Для того, щоб максимізувати потенціал успіху учнів у школах і змусити їх підтримувати цей успіх протягом усього життя, програми соціального емоційного навчання є ефективними з точки зору організації освіти в школах [17].

У роботі М. Тодорової досліджуються зарубіжний і вітчизняний досвід використання менторства для допомоги внутрішньо переміщеним сім'ям. Програми менторства мають позитивний вплив як на загальні проблеми, з якими стикаються переселенці: пошук житла, працевлаштування, мовний бар'єр, міжкультурне взаєморозуміння; так і на внутрішні зміни: відчуття благополуччя, задоволеність життям, життєстійкість та розширення прав і можливостей, тощо. Важливим також є їхній вплив на покращення психоемоційного стану переселенців, розвиток в них емоційного інтелекту, зменшення соціальної замкнутості, а відповідно і зменшення депресивних станів, покращення соціальної інтеграції та адаптації. Запропонована розробка концепції конфліктно-сензитивного емоційного менторства (CSEM) для зовнішньої допомоги внутрішньо переміщеним сім'ям в Україні[18].

Висновки. Підсумовуючи, соціально-емоційне навчання відіграє важливу роль у соціальній реабілітації тимчасово переміщених осіб. Забезпечуючи людей необхідними навичками та підтримкою, щоб справлятися зі своїми емоціями, розвивати стійкість і розвивати здорові стосунки, соціально-емоційне навчання може допомогти їм подолати виклики переміщення та успішно реінтегруватися в суспільство. Важливо, щоб організації та установи, які працюють з тимчасово переміщеними особами, надавали пріоритет соціально-емоційному навчанню як частині своїх зусиль з реабілітації, щоб забезпечити благополуччя та успіх тих, хто постраждав від переміщення.

Література:

1. Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process. Brussels : Eurydice, 2009. 72 p.
2. Пастирська І. Я., Якимович О. Н. Інтегративний підхід до навчального процесу в контексті соціалізації майбутніх фахівців технічного профілю. *Молодь і ринок*. 2018. № 4 (159). С. 26–30.
3. Гаврилюк М. В., Якимович Т. Д. Теоретичні засади моделювання багатомірних технологій навчання в умовах євроінтеграції. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць*. Спецвипуск. Том 1. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С.16-21.
4. Рассказова, О. І., Елькін, О. Б., Гринько, В. О., Марущенко, О. А.. Зміцнення освіти через соціально-емоційне навчання: актуальні напрями дослідження в Україні та світі. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 2024. №1 (58), С. 79–86. <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2024.299183>
5. Постанова КМ "Про затвердження Порядку та умов надання компенсації місцевим бюджетам на оплату комунальних послуг, що надаються під час розміщення тимчасово переміщених осіб, у період воєнного стану" від 11.03.2022 N 261. <https://ips.ligazakon.net/document/TM069964>
6. Чуйко О. Соціальна реабілітація: підходи до змістових характеристик процесу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4 (29). С. 152–158. URL: <http://www.apspp.soc.univ.kiev.ua/index.php/home/article/viewFile/379/292>.
7. Песоцька Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. 2022. № 9. С. 89–99.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 6(40) 2024

8. Кузьмич Т. Соціальна адаптація внутрішньо переміщених сімей з дітьми. Традиції та нові наукові стратегії у центральній та східній Європі. 2020. С. 126–134. URL: <https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2020/0>.

9. Чернецька Ю., Оніпченко О., Оніпченко П. Соціально-реабілітаційна діяльність: теорія, досвід, перспективи. *Вісник науки та освіти*. № 9 (15) (2023). С. 765-766.

10. Тарасенко Н.В., Чернецька Ю.І., Кульбаба О.І. Соціально-педагогічні та соціально-психологічні аспекти збереження та відновлення здоров'я підлітків в реаліях воєнного часу. *Перспективи та інновації науки*. 2024. №5 (39) С. 504–515.

11. Статівка В., Захарова І. Особливості управління навчальним процесом у умовах воєнного стану як складова професійної діяльності педагога. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. №3 (127) С. 219–238.

12. Рогова, В. Б. Інноваційна експериментальна діяльність у системі освіти України в умовах воєнного стану. *Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність*. 2022. Київ-Чернівці: «Букрек», С. 7-8.

13. Тертична Т.Д., Бровчак Л.С., Громов Є.В., Бабчук Ю.М. Освіта як засіб покращення емоційного стану внутрішньо переміщених українських дітей в умовах війни. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Вип.69. С.91-99.

14. Bracket, M. A., & Rivers, S. E. (2014). Transforming students' lives with social and emotional learning. In R. Pekrun & L. Linnenbrink-Garcia (Eds.), *International Handbook of Emotions in Education* (pp. 368-388). New York: Routledge.

15. Бурцева Ю. Розвиток системи безперервної освіти та освіти дорослих в умовах воєнного стану та повоєнний період. *Освіта Донеччини: історія, сьогодення та майбутнє: колективна монографія / відп. ред. Д. Малєєв; Донецький ОБЛІППО. Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2023. 283 с.*

16. Сорочан Т.М. Професійний розвиток педагогів у післядипломній освіті. Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей / [колектив авторів]; за ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г.; укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б. К.: Знання України, 2018. С. 198-205.

17. Zins, Joseph E., and Maurice J. Elias. "Social and emotional learning: Promoting the development of all students." *Journal of Educational and Psychological consultation* 17. 2-3 (2007): 233-255.

18. Тодорова М. Менторство як шлях допомоги при соціально-емоційних проблемах внутрішньо переміщених українських сімей. *Публічне управління та регіональний розвиток*, 2023. №20. С. 567-588. <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.13>.

References:

1. Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process. Brussels : Eurydice, 2009. 72 p. [in English].

2. Pastyr's'ka, I. YA., Yakymovych, O. N. (2018) Intehratyvnyy pidkhid do navchal'noho protsesu v konteksti sotsializatsiyi maybutnikh fakhivtsiv tekhnichnoho profilyu. [Integrative approach to the educational process in the context of socialization of future technical specialists] *Molod' i rynek. – Youth and the market*, (159). 26–30 [in Ukrainian].

3. Havrylyuk, M. V., Yakymovych, T. D. (2018) Teoretychni zasady modelyuvannya bahatomirnykh tekhnolohiy navchannya v umovakh yevrointehratsiyi [Theoretical principles of modeling multidimensional learning technologies in the conditions of European integration]. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realiyi ta perspektyvy. Zbirnyk naukovykh prats'. Spetsvyпуск. – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects. Collection of scientific works. Special issue.* (1) 16-21 [in Ukrainian].

4. Rasskazova, O. I., El'kin, O. B., Hryn'ko, V. O. & Marushchenko, O. A. (2024). Zmitsnennya osvity cherez sotsial'no-emotsiynne navchannya: aktual'ni napryamy doslidzhennya v Ukraini ta sviti [Strengthening education through social-emotional learning: current directions of research in Ukraine and the world] *Science Rise: Pedagogical Education*. 1 (58). 79–86. <https://doi.org/10.15587/2519-4984.2024.299183> [in Ukrainian].
5. Postanova KM "Pro zatverdzhennya Poryadku ta umov nadannya kompensatsiyi mistsevym byudzheta na oplatu komunal'nykh posluh, shcho nadayut'sya pid chas rozmishchennya tymchasovo peremishchenykh osib, u period voyennoho stanu" vid 11.03.2022 N 261. [Resolution of the Cabinet of Ministers "On approval of the Procedure and conditions for providing compensation to local budgets for the payment of communal services provided during the placement of temporarily displaced persons during martial law" dated 03.11.2022 N 261] Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/TM069964> [in Ukrainian].
6. Chuyko, O. (2015). Sotsial'na reabilitatsiya: pidkhody do zmistovnykh kharakterystyk protsesu [Social rehabilitation: approaches to substantive characteristics of the process] *Aktual'ni problemy sotsiologii, psykholohiyi, pedahohiky – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy*. 4 (29). 152–158 Retrieved from <http://www.apspp.soc.univ.kiev.ua/index.php/home/article/viewFile/379/292> [in Ukrainian].
7. Pesotska, Yu. (2022). Social rehabilitation and social adaptation of internally displaced persons [Social rehabilitation and social adaptation of internally displaced persons] *Social Work and Education*. (9). 89–99 [in Ukrainian].
8. Kuz'mych T. (2020). Sotsial'na adaptatsiya vnutrishn'o peremishchenykh simey z dit'my [Social adaptation of internally displaced families with children]. *Tradyttsiyi ta novi naukovi stratehiyi u tsentral'niy ta skhidniy yevropi*. 126–134. Retrieved from <https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2020/0> [in Ukrainian].
9. Chernets'ka, YU., Onypchenko, O., & Onypchenko, P. (2023). Sotsial'no-reabilitatsiyina diyal'nist': teoriya, dosvid, perspektyvy. [Social rehabilitation activity: theory, experience, perspectives] *Visnyk nauky ta osvity – Herald of science and education*. 9 (15) 765-766 [in Ukrainian].
10. Tarasenko, N.V., Chernets'ka, YU.I., & Kul'baba, O.I. (2024). Sotsial'no-pedahohichni ta sotsial'no-psykholohichni aspekty zberezheniya ta vidnovlennya zdorov'ya pidlitkiv v realiyakh voyennoho chasu [Socio-pedagogical and socio-psychological aspects of preserving and restoring the health of teenagers in the realities of wartime]. *Perspektyvy ta innovatsiyi nauky – Perspectives and innovations of science*. 5 (39) 504–515 [in Ukrainian].
11. Stativka, V., Zakharova, I. (2023). Osoblyvosti upravlinnya navchal'nym protsesom u umovakh voyennoho stanu yak skladova profesiynoyi diyal'nosti pedahoha. [Peculiarities of managing the educational process under martial law as a component of the teacher's professional activity] *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyi tekhnolohiyi. – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. 3 (127) 219–238 [in Ukrainian].
12. Rohova, V. B. (2022). Innovatsiyina eksperymental'na diyal'nist' u systemi osvity Ukrainy v umovakh voyennoho stanu. [Innovative experimental activity in the education system of Ukraine under martial law] *Osvita Ukrainy v umovakh voyennoho stanu. Innovatsiyina ta proyektna diyal'nist'.* – *Education of Ukraine under martial law. Innovative and project activities*. 7-8 [in Ukrainian].
13. Tertychna, T.D., Brovchak, L.S., Hromov, YE.V., Babchuk, YU.M. (2023). Osvita yak zasib pokrashchennya emotsiynnoho stanu vnutrishn'o peremishchenykh ukrayins'kykh ditey v umovakh viyny. [Education as a means of improving the emotional state of internally displaced Ukrainian children in war conditions] *Suchasni informatsiyi tekhnolohiyi ta innovatsiyi metodyky navchannya v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiya, teoriya, dosvid, problemy – Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*. (69). 91-99 [in Ukrainian].

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 6(40) 2024

14. Bracket, M. A., & Rivers, S. E. (2014). Transforming students' lives with social and emotional learning. In R. Pekrun & L. Linnenbrink-Garcia (Eds.), *International Handbook of Emotions in Education* (pp. 368-388). New York: Routledge [in English].

15. Burtseva YU. (2023). Rozvytok systemy bezpererвної osvity ta osvity doroslykh v umovakh voyennoho stanu ta povoyennyi period. [kolektyv avtoriv] Development of the system of continuous education and adult education in the conditions of martial law and the post-war period. *Osvita Donechchyny: istoriya, s'ohodennya ta maybutnye: kolektyvna monohrafiya / vidp. red. D. Malyeyev; Donets'kyi OBLIPPO. Vinnytsya: HO «Yevropeys'ka naukova platforma», 283. [in Ukrainian]*

16. Sorochan T.M. (2018) Profesiynny rozvytok pedahohiv u pislyadyplomniy osviti. [Professional development of teachers in postgraduate education] *Kontseptual'ni zasady rozvytku osvity doroslykh: svitovyy dosvid, ukrayins'ki realiyyi i perspektyvy: zbirnyk naukovykh statey / [kolektyv avtoriv]; za red. Kremenya V.H., Nychkalo N.H.; ukl. Anishchenko O.V., Luk'yanova L.B. – K.: Znannya Ukrainy. 198-205. 22, c. 204–205. [in Ukrainian]*

17. Zins, Joseph E., and Maurice J. Elias. "Social and emotional learning: Promoting the development of all students." *Journal of Educational and Psychological consultation* 17.2-3 (2007): 233-255 [in English].

18. Todorova, M. (2023). Mentorstvo yak shlyakh dopomohy pry sotsial'no-emotsiynnykh problemakh vnutrishn'o peremishchenykh ukrayins'kykh simey. [Mentoring as a way to help with socio-emotional problems of internally displaced Ukrainian families] *Publichne upravlinnya ta rehional'nyy rozvytok. – Public administration and regional development.* (20). 567-588 [in Ukrainian].